

LEVEN MET DIVERSITEIT

Steden worden steeds heterogener. Feijenoord is een deelgemeente die geconfronteerd wordt met deze stijgende diversiteit: geen enkele groep is in de meerderheid. Dagelijks ontmoeten bewoners anderen die niet tot dezelfde etnische groep en/of leefstijlcategorie horen. Maar kunnen deze dagelijkse ontmoetingen ook iets bijdragen aan de sociale samenhang in zo'n stadsdeel?

Feijenoord, misschien wel het meest bekend door zijn voetbalclub, ligt in Rotterdam Zuid en functioneert sinds de jaren zestig als aankomstwijk voor immigranten met voornamelijk Surinaamse, Turkse of Marokkaanse afkomst. Sinds de jaren negentig zijn er migranten uit Eritrea, Kaapverdië, het Nabije Oosten en de Antillen bijgekomen. De meerderheid van de instromende migranten behoort tot de laagste inkomensklassen en is laaggeschoold. De toenemende diversiteit voegt aan de ene kant een kleurrijk en exotisch tintje toe aan Feijenoord, maar aan de andere kant levert het ook problemen op. Veel mensen voelen zich onveilig en bij beleidsmakers bestaat het idee dat de verschillende groepen in de wijk steeds meer langs elkaar heen leven waardoor de sociale samenhang verder verkrumelt. Sociale samenhang, ook wel omschreven als 'kleefkracht', duidt op de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij de maatschappij en de samenleving. Het is belangrijk dat mensen sociale contacten en netwerken opbouwen met mensen uit hun woonomgeving om zich meer betrokken en thuis te voelen in de wijk. Om de sociale 'kleefkracht'

in Feijenoord te bevorderen, ondersteunt de gemeente Rotterdam daarom initiatieven en plekken waar mensen elkaar ontmoeten, van elkaar leren en gestimuleerd worden deel te nemen aan de Nederlandse samenleving. Buurthuis de Proeftuin trekt veel aandacht op dit terrein omdat er activiteiten 'voor burgers, door burgers' worden aangeboden rondom sport, gezondheid, taal en cultuur. Geplande initiatieven zijn niet de enige plekken in een wijk waar mensen leren om te gaan met anderen. In elke wijk bestaan 'natuurlijke' ontmoetingsplekken waar mensen elkaar vaak tegenkomen zoals cafés, sportclubs of bibliotheken. Ook deze plekken zouden weleens een belangrijke rol kunnen spelen in het bevorderen van de sociale samenhang in de wijk.

Hoe bevorderen ontmoetingen de sociale samenhang?

Is het voldoende om mensen met verschillende achtergronden, leefstijlen en meningen gewoon op een plek bij elkaar te brengen om ze nader tot elkaar te laten komen? Of staat de toenemende diversiteit in Nederlandse steden het ontstaan van gevoelens van saamhorigheid

CASUS Melike Peterson

in de weg? Het veelgeciteerde onderzoek 'Bowling Alone' van Robert Putnam stelt dat mensen over het algemeen het liefst omgaan met gelijkgestemden. Dit zou de kans kunnen vergroten dat men in diverse wijken vaker langs elkaar heen leeft dan in homogene wijken. Echter komen mensen in elke wijk dagelijks onbekenden tegen op plekken die door iedereen gebruikt worden. In een kroeg komt men bijvoorbeeld onvermijdelijk mensen van verschillende pluimage tegen die iets bestellen of bier drinken aan de bar. Van dit soort gezamenlijke plekken bestaan er nog veel meer in een wijk, bijvoorbeeld cafés, bibliotheken of buurthuizen. De ene ontmoeting is echter de andere niet: sommige ontmoetingen zijn vluchtig en oppervlakkig, andere zijn intensief en herhalend. Maar wat dragen deze verschillende soorten ontmoetingen bij aan het bevorderen van gevoelens van samenhang en gemeenschap in een deelgemeente zoals Feijenoord?

Dit artikel gaat in op deze vraag door te onderzoeken welke ontmoetingen in een buurthuis en in een bibliotheek plaatsvinden. Vervolgens wordt gekeken in welke mate deze ontmoetingen ervoor zorgen dat bewoners zich meer met elkaar en hun wijk verbonden voelen. Het onderzoek heeft deze vragen benaderd door op beide locaties bezoekers te observeren, deel te nemen aan activiteitengroepen (alleen in het buurthuis) en bezoekers te interviewen.

De omgeving medebepaald de ontmoeting

Wat maakt de ene plek anders dan een andere? Vaak worden plekken onderscheiden door ze bij de publieke sfeer of de privésfeer in te delen. Veel plekken zijn echter semipubliek, ze horen niet geheel binnen het publieke domein, zoals straten en parken, maar ook niet geheel bij de privésfeer zoals een eigen huis. Bibliotheken, buurthuizen, cafés, wijkwinkeltjes of fitnesszalen zijn voorbeelden van semipublieke plekken die in iedere wijk te vinden zijn. Deze ruimtes werken goed als ontmoetingsplekken omdat verschillende groepen deze plekken (tegelijkertijd) moeten delen. Dit in tegenstelling tot straten en pleinen waar mensen meestal snel doorlopen en er daarom nauwelijks wezenlijke momenten van ontmoeten ontstaan.

Toch zijn niet alle semipublieke plekken hetzelfde. Iedere plek heeft zijn eigen karakteristieken. Voelt een plek hoog- of laagdrempelig aan voor verschillende groepen? Komt men steeds dezelfde mensen tegen of veelal onbekenden? Voelt de plek uitnodigend om langer te verblijven of niet? Voor elke semipublieke plek kunnen we deze vragen anders beantwoorden. Dit heeft weer gevolgen voor het type ontmoetingen dat uitgelokt wordt.

Een van de onderzoeklocaties, buurthuis 'de Proeftuin', heeft bijvoorbeeld een centrale locatie in de wijk, waardoor veel groepen de plek kunnen bereiken. Maar het voelt hoogdrempelig aan voor nieuwelingen, omdat hier veel stamgasten komen en er een intieme sfeer heerst. Na het eerste bezoek vervliegt dit gevoel echter snel omdat bezoekers steeds dezelfde mensen ontmoeten. Dit creëert dan ook weer een gezellige en gemoedelijke sfeer waardoor bezoekers vooral amicaal met elkaar omgaan. Daarbij vergeleken ligt de tweede onderzoekslocatie, bibliotheek 't Slag, buiten loopafstand in de aangrenzende wijk Hillesluis, maar tegelijk is deze voorziening laagdrempelig en uitnodigend voor iedereen. Bezoekers komen in de bibliotheek meestal onbekenden tegen waardoor de sfeer niet alleen rustig en ontspannen is, maar ook iets afstandelijks heeft. Dat leidt vooral tot vluchtige en onpersoonlijke ontmoetingen tussen bezoekers omdat de meeste bezoekers ook niet echt op zoek zijn naar contact met anderen. Dit afstandelijke karakter wordt mede bepaald door het feit dat de activiteiten in een bibliotheek, zoals lezen of zoeken van boeken, sociaal contact ook niet tot doel hebben. Dit is een sterke tegenstelling tot de activiteiten in het buurthuis, waar sociaal contact centraal staat en soms zelf noodzakelijk is.

We zijn veel hechter geworden als groep, net als familie

Het 'grote' ontmoeten

In het buurthuis gaan bezoekers op een vriendschappelijke manier met elkaar om. Dit heeft er vaak mee te maken dat bezoekers elkaar herhaaldelijk ontmoeten binnen geplande activiteitengroepen. Binnen groepen die rond een gezamenlijke passie zijn georganiseerd zoals koken of breien, komen deelnemers met veel verschillende culturele, etnische of religieuze achtergronden samen. Deze verschillen lijken op het eerste gezicht moeilijk te overbruggen. Tijdens het koken of breien verdwijnen deze verschillen echter merkbaar, omdat deelnemers bezig zijn met iets dat ze allemaal leuk vinden. Gedeelde interesses of passies moedigen mensen aan om elkaar als vrienden te beschouwen waardoor ze hun verschillen vergeten. Ook in

de foyer heb ik geobserveerd dat bezoekers op een amicale manier met (on)bekenden praten, lachen of lange discussies voeren, wat er natuurlijk vaak tot leidt dat bezoekers elkaar leren kennen en het leuk met elkaar hebben.

Als mensen op een vriendschappelijke wijze met elkaar omgaan, betekent dat meestal nog niet dat ze elkaar als vriend zien. Toch zijn er ook deelnemers die echt nieuwe vrienden hebben gemaakt. Een van de deelnemers van de breiclub verwoordde dat als volgt: 'We zijn veel hechter geworden als groep, net als familie'.

Het hechter worden vindt vooral plaats binnen groepen die rond een gezamenlijke etniciteit of cultuur zijn opgebouwd. In deze groepen raken deelnemers vaak heel snel bevriend met elkaar en soms beginnen ze elkaar ook als familie te beschouwen. Dat is ook wel logisch als men bedenkt dat twee vrouwen uit bijvoorbeeld Eritrea al veel met elkaar delen. Hoe meer overeenkomsten men heeft, hoe makkelijker het is om een vriendschap aan te gaan. Dus, ook al bevorderen de ontmoetingen in het buurthuis het overbruggen van etnische, culturele of religieuze verschillen, omringen mensen zich toch het liefst met anderen die in veel aspecten op hen lijken.

Bij elkaar genomen bevorderen de vriendschappelijke ontmoetingen in het buurthuis het ontstaan van nieuwe en verschillende relaties tussen nieuwelingen, stamgasten, bekenden en onbekenden. Veel bezoekers worden (goede) vrienden, spreken ook buiten het buurthuis af terwijl anderen het contact met nieuwe kennissen wat vrijblijvender houden. In ieder geval hebben deze ontmoetingen als gevolg dat bezoekers meer gezichten herkennen op straat, bij de supermarkt of in een café waardoor ze zich meer thuis en op hun gemak voelen in de wijk.

Door naar anderen te kijken, voel ik dat ik kort deel ben van hun leven

Het 'kleine' ontmoeten

In de bibliotheek heb ik gezien dat bezoekers vaak oogcontact maken, anderen observeren tijdens het lezen van een boek of krant, kleine praatjes maken over artikelen aan de krantentafel of kort naar anderen glimlachen als ze door de gang lopen. Deze 'kleine' ontmoetingen dragen ook iets bij aan de sociale samenhang: ze bevorderen de publieke familiariteit. Zelf de lichtst mogelijke vorm van ontmoeting (observeren) levert al een positieve bijdrage aan het samenhangingsgevoel, getuige de volgende uitspraak van een van de bezoekers: 'Door naar anderen te kijken en te luisteren, krijg ik een idee hoe anderen over dingen denken, wat hun problemen zijn en wat er speelt in Rotterdam. Ik voel dan dat ik kort deel ben van hun leven.' Door naar onbekenden te kijken of kort contact te hebben met anderen die je normaal nooit tegenkomen, raken bezoekers steeds meer gewend aan de diversiteit van de wijk. Hierdoor is 'anders zijn' opeens niets bijzonders meer en worden de verschillen die tussen mensen bestaan niet meer als probleem beschouwd.

Bovendien worden bezoekers zich bewust van wie er allemaal naar de bibliotheek komen. Op het eerste oog lijken de bezoekers elkaar als 'anders' te bestempelen, maar omdat ze blijkbaar ook gebruik maken van de bibliotheek en naar boeken zoeken, lezen, computeren of een koffie in het

cafeetje drinken, voelen bezoekers zich toch (tijdelijk) met elkaar verbonden. Deze (tijdelijke) identificatie draagt er verder aan bij dat bezoekers zich meer op hun gemak voelen in de bibliotheek en ook op straat omdat ze vertrouwd zijn met andere groepen en personen die ze elders zien of tegenkomen. Een opmerking van een bezoeker benadrukt dit: "Het zijn ook gewoon moeders en vaders die met hun kinderen komen of ouderen die ervan houden om even de krant te lezen. Dat geeft je wel een andere indruk."

Kleine ontmoetingen brengen echter het risico met zich mee dat vooroordelen over bepaalde groepen kunnen worden versterkt of bevestigd. Dit onderzoek heeft niet gezien dat kleine ontmoetingen vooroordelen versterken. Wat wel duidelijk werd is dat vluchtige ontmoetingen in de bibliotheek de sociale samenhang bevorderen door bezoekers meer met andere groepen bekend te laten worden en hen ook te herkennen op straat waardoor ze zich meer thuis voelen in de wijk.

Ontmoetingsplekken doen ertoe

Zowel het buurthuis als de bibliotheek dragen bij aan de sociale samenhang in Feijenoord. Anders dan de bibliotheek, heeft het buurthuis het bevorderen van de sociale samenhang als belangrijke doelstelling. In het buurthuis vinden we ook dat er binnen sommige groepen sterke sociale en emotionele banden zijn ontstaan. Tegelijkertijd is het wel zo dat er veel minder contacten zijn ontstaan tussen activiteitengroepen. Dat is op zichzelf ook wel logisch. Het gevoel zich verbonden te voelen met anderen is een natuurlijke menselijke behoefte die makkelijker te realiseren is met anderen met wie je iets deelt. De contacten tussen groepen zijn vaak oppervlakkig, maar dat is wel een vooruitgang in vergelijking met de situatie voordat 'de Proeftuin' begon. Toen had elke groepje nog zijn eigen ruimte en mensen voelden zich weinig met elkaar verbonden. Nu komen ze elkaar onvermijdelijk tegen. Deze ontmoetingen dragen wel bij aan het omgaan met de verschillen in de wijk. Datzelfde geldt voor de vluchtige ontmoetingen in de bibliotheek. Deze hebben tot gevolg dat 'anderen' steeds meer als normaal onderdeel van de wijk worden beschouwd. Mensen mogen dan wel veelal langs elkaar heen lopen op straat, dat hoeft ze niet te weerhouden om zich verbonden te voelen met de wijk.

Literatuurselectie

- Amin, A. (2012) *Land of strangers*. Cambridge: Polity Press.
- Putnam, R.D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Duyvendak J.W. & F. Wekker (2015) *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. www.platform31.nl
- Valentine, G. (2008) *Living with difference: reflections of geographies of encounter*. *Progress in Human Geography* 32, nr 3, pp. 323-337.

Melike Peterson (melike.peterson@gmail.com) komt uit Duitsland en studeert aan de Universiteit Utrecht. Dit artikel ligt in verlengde van haar masterscriptie. Het masteronderzoek is binnen het EU-gefinancierde DIVERCITIES project uitgevoerd.